

Svoboda dominovat

Proč ekonomika volného trhu podkopává svůj vlastní morální předpoklad

Peter Joseph

Úvod: Posvátný (a falešný) ideál volného trhu

Volnotržní ekonomika je běžně prezentována jako oblast dobrovolné, nenátlakové směny mezi autonomními jednotlivci. V této idealizované vizi *trhy* fungují jako neutrální hrací pole, kde účastníci volně obchodují se zbožím a prací na základě vzájemné dohody, řídí se cenovými signály a jsou omezeni pouze minimální správou.

Regulace, pokud je vůbec uznávána, je koncipována jako nestranný rozhodčí – přítomný proto, aby zachoval spravedlnost, nikoli aby formoval výsledky. V tomto rámci nejsou *trhy* pouhými mechanismy alokace; jsou prodchnuty *morálním významem*. *Svoboda*, *volba* a *zásluhy* jsou považovány za přirozené vedlejší produkty *konkurenční směny*, což posiluje přesvědčení, že tržní výsledky jsou efektivní i eticky opodstatněné. Tato morální výzva má hluboké percepční důsledky. Vede mnoho lidí k tomu, aby považovali *tržní distribuci* za inherentně čistou a jakýkoli zásah proti tomuto „svatému“ výsledku za svatokrádežný – jako by *mechanismus trhu* a způsob, jakým alokuje zdroje, byly hlasem samotného Boha.

Historicky se tato úcta k tržním výsledkům opakovaně používala spíše k ospravedlnění materiálního utrpení jako morální nutnosti než strukturálního selhání. Během rané industrializace bylo extrémní vykořisťování práce – včetně dětské práce, smrtících pracovních podmínek a extrémně nízkých mezd – obhajováno jako přirozený výsledek dobrovolné směny. Dělníci mohli „svobodně“ prodávat svou práci, ale odmítnutí často znamenalo bezdomovectví nebo smrt. Podobně v obdobích hladomoru byl nedostatek potravin běžně považován spíše za cenový problém než za humanitární, přičemž udržování *tržních signálů* bylo upřednostňováno před lidským přežitím. V takových případech nebyla intervence odsuzována jako neúčinná, ale jako nemorální – jako urážka údajné moudrosti trhu.

Současné příklady odhalují stejnou logiku v moderní podobě. Trhy s bydlením jsou často považovány za neutrální alokátory bydlení, a to i v době, kdy spekulativní ceny vytěsňují celé komunity a činí základní bydlení nedostupným pro velké části populace. Systémy zdravotní péče organizované na tržních principech chápou přístup k život zachraňující péči jako volbu spotřebitele, a to navzdory skutečnosti, že odmítnutí nebo neschopnost platit má fatální následky. V každém případě je nátlak zastřen formálním dobrovolnictvím – jednotlivci si technicky vzato mohou svobodně vybrat, ale materiálně jsou nuceni se podřídit.

V tomto náboženském narativu se však skrývá hluboký a zjevný rozpor. Zatímco *konkurence* je oslavována jako motor rovnováhy a inovací, v praxi *struktura pobídek*

potřebná pro úspěch na *trhu* svobodu nezachovává. *Konkurenční tlaky* odměňují chování zaměřené na zajištění výhody, eliminaci soupeřů a upevnění kontroly. A tyto pobídky časem narušují samotné podmínky nezbytné pro otevřenou a dobrovolnou směnu. Co začíná jako *svoboda účasti*, se stále více stává *svobodou dominance* jako přirozeným a neměnným procesem.

Tento vzorec není náhodný. Účastníci *trhu*, kteří odmítají usilovat o *strategickou výhodu* – ať už prostřednictvím konsolidace, vyloučení nebo vlivu – jsou systematicky převyšováni těmi, kteří o ni usilují. Firmy, které odmítají snižovat mzdy, externalizovat náklady nebo přetvářet regulační prostředí, si nezachovávají etickou rovnováhu, protože ztrácejí podíl na trhu a nakonec mizí. Logika přežití na konkurenčních trzích se staví proti omezením a odměňuje donucovací pákový efekt, a to i v případě, že takový pákový efekt je v rozporu s *morálním narativem*, který *trhy* údajně ztělesňují.

Tento paradox je samozřejmě často odmítán jako *korupce* – nešťastná odchylka od jinak zdravých principů. Takové naivní odmítnutí však zakrývá hlubší strukturální realitu: Svoboda soutěžit se stává svobodou eliminovat konkurenci. Svoboda obchodovat se stává svobodou ovlivňovat, ovládnout a přetvářet instituce určené k řízení samotného obchodu. Ekonomika volného trhu opomíjí základní systémovou realitu – *konkurenční pobídky* přirozeně vedou k *akumulaci moci*, narušování spravedlivé směny a ovládnutí správy věcí veřejných. *Volné trhy*, ponechané své vlastní logice, místo aby chránily svobodu, odměňují chování, které omezuje a nakonec odebírá svobodu ostatním.

Tato skutečnost představuje jednu z nejhlubších forem popření, které se nacházejí v libertariánské *ekonomice volného trhu*.

Orwellovská inverze: Když se ideály stanou svými protiklady

George Orwell slavně poznamenal, že instituce často používají jazyk, který označuje pravý opak jejich skutečné funkce. Pojmy, které mají evokovat *svobodu*, *ochranu* nebo *spravedlnost*, se běžně používají k legitimizaci systémů, které vytvářejí *omezení*, *nadvládu* nebo *kontrolu*. Tato inverze není jen rétorickým klamem. Častěji je strukturální; vyplývá spíše z vnitřní logiky institucí než z vědomého záměru jejich tvůrců.

Ideologie volného trhu tento vzorec vykazuje obzvláště jasně. *Trhy* jsou prezentovány jako arény svobody – prostory, v nichž se jednotlivci zapojují do dobrovolné směny, osvobození od nátlaku nebo centralizované autority. Pozorovatelné výsledky *tržních systémů* však spolehlivě směřují k *hierarchii* a *nátlaku*. Ekonomická moc se koncentruje, možnosti se spíše zužují, než rozšiřují a účast se stále více podmiňuje podrobením se silám mimo individuální kontrolu. To, co je v teorii chápáno jako *svoboda*, se v praxi projevuje jako *závislost*.

Tato *závislost* je nejviditelnější na trzích práce, kde *formální svoboda* maskuje *materiální nátlak*. Pracovníci mají ze zákona svobodu opustit své zaměstnání, ale toto rozhodnutí

často s sebou nese okamžitou ztrátu příjmu, bytové jistoty, přístupu ke zdravotní péči a sociální stability. Za takových podmínek se „volba“ stává spíše technickou záležitostí než živoucí realitou. Dodržování předpisů se nevynucuje prostřednictvím otevřeného násilí nebo právního nařízení, ale prostřednictvím *strukturálně navržené zranitelnosti*. Hrozba bezdomovectví, neléčené nemoci nebo finančního krachu funguje jako *donucovací síla*, která je svým účinkem nerozlišitelná od *přímého nátlaku*, a to i při zachování zdání dobrovolnictví.

Stejná inverze je zesílena v současných uspořádáních *zakázkové ekonomiky*. Pracovníci jsou klasifikováni jako nezávislí dodavatelé – oslavováni jako podnikatelé požívající flexibility a autonomie – a zároveň jsou podrobeni algoritmickému řízení, které diktuje mzdy, harmonogramy, hodnocení výkonu a propouštění bez řádného procesu. Provozovatelé platforem si udržují jednostrannou kontrolu nad cenami, přístupem k práci a viditelností (upřednostněním před zákazníky), zatímco popírají odpovědnost za pracovní ochranu. Svoboda je rétoricky deklarována v okamžiku klasifikace (nezávislý podnikatel), zatímco na operační úrovni je kontrola zesilována prostřednictvím neprůhledných a automatizovaných systémů.

Na globální úrovni se tato dynamika rozšiřuje i na mezinárodní obchodní režimy prezentované jako nástroje volné směny. Dohody o „volném obchodu“ běžně ukládají závazná omezení autonomie domácí politiky a omezují schopnost vlád regulovat pracovní normy, ochranu životního prostředí, opatření v oblasti veřejného zdraví nebo toky kapitálu. Národy sice formálně zůstávají suverénními a dobrovolnými účastníky, ale čelí trestným ekonomickým důsledkům – úniku kapitálu, obchodním sankcím nebo soudním sporům mezi investory a státy – pokud se odchýlí od tržně příznivé ortodoxie. I zde je svoboda zachována pouze formálně, zatímco skutečný nátlak funguje prostřednictvím *strukturální závislosti*.

Rozhodující je, že tato inverze nevzniká z *morálního selhání* ani ze zrady *tržních principů*. Vyplývá z přesných *motivačních struktur*, které jsou zakotveny v jádru *konkurenčního trhu*. Jakmile aktéři uspějí, získávají nepřiměřený vliv na zdroje, pravidla a instituce, což jim umožňuje utvářet podmínky ve svůj prospěch. Hranice, u kterých se předpokládá, že nebudou překročeny, jsou ve skutečnosti čistě abstraktní. Stejná konkurenční logika, která vede firmu k udržení strategické výhody nad konkurenty, ji také nutí vytvářet širší regulační a správní prostředí tak, aby si tuto výhodu zachovala.

Tržní svoboda se tak transformuje ve *svobodu pro mocné* – svobodu diktovat podmínky, omezovat alternativy a upevňovat si výhodu. Pro většinu se schopnost jednání zmenšuje s tím, jak se množí *strukturální omezení*.

Pokud je *svoboda* příslibem *ekonomiky volného trhu*, pak by měla být *konkurence* mechanismem, který ji má zajistit. Následující otázku je proto třeba brát vážně, nikoli jen rétoricky: Jak konkurence v praxi vytváří *rovnováhu*, nikoli *dominanci*?

Mýtus o konkurenční rovnováze

Jak jsem se již zmínil v jiných článcích (Konkurenční iluze), jádrem *ekonomiky volného trhu* je do značné míry nezpochybnitelný předpoklad, že *konkurence* přirozeně vytváří *rovnováhu*. Tvrdí se, že *konkurenční tlak* krotí excesy, odstraňuje neefektivitu a zabraňuje koncentraci moci. Špatní aktéři jsou vytlačováni, monopoly se destabilizují a *trhy* se časem samy napravují. Toto tvrzení však funguje spíše jako článek víry než jako empiricky podložené vysvětlení. Opakovaně se to tvrdí, ale zřídka se to prokazuje ve strukturálním smyslu.

Je-li *teorie volného trhu* nucena vysvětlit, jak má *konkurence* generovat rovnováhu, zpravidla sahá po analogiích místo skutečné analýzy. *Trhy* jsou přirovnávány ke sportovním soutěžím – rovné podmínky, kde účastníci soutěží podle sdíleného souboru pravidel, pod dohledem neutrálních rozhodčích, kteří zajišťují spravedlnost, aniž by ovlivňovali výsledky. V rámci této metafory se *konkurence* jeví nejen efektivní, ale i ze své podstaty spravedlivá.

Přesto se analogie hroutí i při mírném zkoumání. *Trhy* nejsou druhořadé hry a účastníci nejsou hráči, kteří mohou po skončení zápasu jednoduše odejít. *Tržní kapitalismus* funguje jako podmínka přežití, určuje přístup k potravinám, bydlení, zdravotní péči, bezpečnosti a dokonce i společenskému postavení. Je to otázka existenční, nikoli rekreační. V takovém prostředí racionální aktéři nehledají rovnováhu; hledají výhodu, protože musí.

Historie nabízí nepřeborné množství příkladů demonstrujících tuto logiku v praxi. V devatenáctém století *konkurence* mezi železničními společnostmi nevedla ke stabilní rovnováze mnoha efektivních poskytovatelů. Místo toho vedla k rychlé konsolidaci, kartelům zabývajícím se stanovováním cen a monopolní kontrole nad dopravními koridory. První vítězství na *trhu* se promítla do exkluzivního přístupu ke *kapitálu*, preferenčním přepravním sazbám a politickému vlivu, což dominantním firmám umožnilo diktovat podmínky konkurentům, farmářům a celým regionům. *Konkurence* nekrotila *moc*, ale urychlila její *koncentraci*.

Stejný vzorec se objevil v ropě, oceli a telekomunikacích. Firmy, které dosáhly raného růstu, využívaly predátorské ceny, vertikální integraci (ovládání výrobního nebo distribučního řetězce na více úrovních) a kontrolu nad infrastrukturou k eliminaci konkurentů. Tyto trusty nebyly náhodou způsobeny špatnou regulací, ale předvídatelnými důsledky eskalace *konkurence*. Cílem nebyla rovnováha *trhu*, ale uzavření *trhu* – odstranění nejistoty eliminací *konkurence*.

Současné *trhy* tuto dynamiku kopírují s ještě větší efektivitou. *Trhy* digitálních platforem odměňují včasný rozvoj prostřednictvím síťových efektů, které trvale upevňují *dominanci*. Jakmile platforma ovládne přístup uživatelů, datové toky nebo digitální infrastrukturu, konkurenti čelí vysokým překážkám vstupu bez ohledu na kvalitu produktu nebo inovaci. Dominantní firmy mohou dotovat ztráty donekonečna, skupovat nově vznikající hrozby nebo podkopávat nové konkurenty, dokud nezkolabují. *Konkurence* zde nefunguje jako nápravná síla, ale jako *trychtýř k monopolu*.

V systémech přežití se úspěch neměří spravedlností, ale odolností. Jakmile je výhoda získána, člověk se jí dobrovolně nevzdává. Je bráněna, rozšiřována a institucionalizována. Jakýkoli systém, který výhodu odměňuje, bude motivovat k jejímu zachování, včetně strategií, které podkopávají samotnou otevřenou *konkurenci*. Víra, že *trhy* se přirozeně samy korigují směrem k rovnováze, ignoruje logiku *motivace*, která řídí chování v podmínkách nedostatku a přežití.

Tržní kapitalismus jako systém přežití

Protože *trhy* fungují za podmínek *přežití*, nelze jejich dynamiku chápat metaforami *fair play* nebo neutrální soutěží na předem dané herní desce. *Tržní kapitalismus* není symbolická soutěž; je to *materiální rámec*, který rozděluje životní šance. *Tržní výsledky* určují přístup k základním zdrojům, dlouhodobou bezpečnost, politický vliv a sociální mobilitu. Účast není dobrovolná a neúspěch s sebou nese důsledky, které sahají daleko za rámec ekonomického nepohodlí.

Tato realita je nejzřetelnější v systémech, kde tržní postavení přímo určuje přístup k nezbytným věcem. Na trzích práce, kde je zdravotní péče vázána na zaměstnání, je opět možnost odmítnout nebezpečnou, vykořisťovatelskou nebo ponižující práci výrazně omezena. Pracovníci sice formálně mohou dát výpověď, ale její ukončení může znamenat okamžitou ztrátu zdravotního pojištění, což by mohlo znamenat nejen osobní riziko, ale i finanční krach v souvislosti s nemocí nebo zraněním. Za takových podmínek není dodržování pravidel svobodné; je vynuceno *strukturálně danou zranitelností*.

Trhy s bydlením opět nabízejí paralelní příklad. Pokud se s bydlením zachází jako se spekulativním aktivem, nikoli se společenskou nutností, rostoucí ceny a nájemy se přímo promítají do vysídlení, přelidnění nebo bezdomovectví. Jednotlivci a rodiny „neselhali“ na *trhu* v žádném abstraktním smyslu, přesto ztrácejí přístup k fyzickému bezpečí a stabilitě. Hrozba nespočívá v nepohodlí, ale ve vystavení se riziku. Nevýhoda *trhu* zde funguje jako existenční trest, který zužuje škálu životaschopných možností na ty, které zajišťují nejisté přežití.

Dluhové struktury tuto dynamiku dále umocňují. Rozšířená závislost na spotřebitelských, studentských a zdravotních dluzích nutí k dlouhodobé pracovní submisivitě pod hrozbou nesplácení, srážek ze mzdy nebo zabavení majetku. Pracovníci zatížení dluhy jsou méně schopni se organizovat, odolávat vykořisťování nebo ukončovat zneužívající pracovní vztahy. *Trh* tak krotí chování nikoli přímým nátlakem, ale trvalým materiálním tlakem, který činí odmítnutí neúnosně nákladným.

Úspěch v raných fázích *tržní konkurence* přináší hmatatelné výhody, které se časem hromadí. Firmy nebo jednotlivci, kteří si zajistí včasný přístup ke *kapitálu*, získají nejen větší produktivní kapacitu, ale také větší vliv na dodavatelské řetězce, pracovní podmínky a cenové struktury. Tyto výhody se promítají do rozsahu a rozsah zásadně mění konkurenční prostředí.

Rozsah vytváří *nákladovou efektivitu*, které se menší konkurenti nemohou vyrovnat, což umožňuje dominantním aktérům absorbovat ztráty, snížit ceny a překonat soupeře. Zároveň vytváří *politickou páku*. Větší subjekty získávají privilegovaný přístup k tvůrcům politik, regulačním orgánům a veřejné diskusi, což jim umožňuje utvářet právní a institucionální prostředí, ve kterém *trhy* fungují. Bariéry vstupu na *trh* se objevují systematicky, nikoli náhodně, čímž zužují pole hospodářské soutěže a posilují *dominanci*.

Tento proces vytváří cestu závislosti. Jakmile je výhoda jednou nastolena, stupňuje se. *Moc* přitahuje další *moc*, zatímco ztráta se stává spíše strukturální než dočasnou. Ti, kteří zaostávají, nejsou jen překonáváni; jsou postupně vylučováni ze smysluplné účasti. Parametry trhu jsou nevyhnutelně formovány těmi, kteří uspějí v jeho raných fázích. Nejde o odchylku od *tržních principů* ani o výsledek *korupce*. Jde o racionální adaptaci na *motivační struktury*, které odměňují *odolnost, kontrolu a nastavování pravidel* spíše než rovnováhu nebo spravedlnost.

Akumulace moci není odchylka – je to výsledek

Trvalou obhajobou *ekonomiky volného trhu* je tvrzení, že monopoly, nadměrný vliv korporací a politické uchvácení představují vnější selhání – deformace vnucené jinak zdravému konkurenčnímu systému. Historie vypráví jiný příběh. Nikdy neexistoval udržitelný *tržní systém*, v němž by se zvýšené *bohatství* nepromítlo do zvýšené *moci*. Tento vztah není náhodný, ani není výsledkem izolovaného pochybení. Je kauzální.

Ekonomický úspěch přináší více než jen *finanční výnos*; poskytuje *pákový efekt*. Dominance na trhu umožňuje firmám diktovat podmínky dodavatelům, snižovat mzdy, absorbovat konkurenci a ovlivňovat chování spotřebitelů. S rostoucím rozsahem se ekonomická moc plynule mění v moc politickou prostřednictvím lobbingu, financování kampaní a regulačních vyjednávání. Právní inženýrství – prostřednictvím režimů duševního vlastnictví, smluvního práva, daňových struktur a rámců odpovědnosti – dále upevňuje výhodu. Kontrola nad informacemi, ať už prostřednictvím saturace reklamou, vlastnictví médií nebo narativního rámování, formuje vnímání veřejnosti a omezuje životaschopné alternativy.

Tato páka se nevyužívá pasivně. Je strategicky využívána k vytváření prostředí, v nichž je *nátlak* normalizován a *konkurence* strukturálně vyloučena. Ovládnutí regulací nabízí jasný příklad. Průmyslová odvětví se běžně přímo podílejí na tvorbě těch regulací, které je mají řídit a zavádějí do nich mezery v právních předpisech, výjimky a náklady na dodržování předpisů, které menší konkurenti nejsou schopni unést. Taková legislativa moc neomezuje, ale kodifikuje. Co se formálně jeví jako *demokratická správa* věcí veřejných, se ve skutečnosti stává *tržní správou*.

Právní režimy tuto donucovací schopnost dále zesilují. Systémy duševního vlastnictví, původně ospravedlňované jako pobídky pro inovace, jsou často využívány k blokování

vstupu na trh, potlačování konkurence a vybírání rent dlouho poté, co k produktivní inovaci došlo. Patenty jsou hromaděny defenzivně, soudní spory se zneužívají k vyčerpání odpůrců a právní nejistota se stává odrazujícím prostředkem pro účast. Samotné právo se stává nástrojem soutěže a transformuje formální legalitu v mechanismus vyloučení.

Dominance v dodavatelském řetězci dotváří celkový obraz. Firmy, které ovládají klíčové distribuční kanály nebo výrobní vstupy, vnucují nevýhodné podmínky jak dodavatelům, tak pracovní síle, čímž z nich vytěží hodnotu a zároveň přenesou riziko směrem dolů. Menší firmy jsou nuceny do vztahů závislosti, kde odmítnutí znamená úplné vyloučení z trhů. Zaměstnanci čelí podobným omezením. Klesající mzdy, nejisté smlouvy a oslabená vyjednávací síla se stávají spíše podmínkami pro pokračující účast než vyjednanými výsledky. Nátlak zde není vnucován silou, ale úmyslným strukturováním závislosti.

Tyto mechanismy jsou často chápány jako deformace tržní logiky – zneužití odporující duchu soutěže. Ve skutečnosti jsou jeho naplněním. Konkurenční systémy odměňují výsledky, nikoli záměry. Pokud je cílem přežití a expanze, stává se utváření podmínek soutěže racionální strategií. Firmy, které tak neučiní, jsou nahrazeny těmi, které uspějí.

To vede k obrácení konvenční tržní morálky. *Efektivita výroby* se stává druhořadou oproti *efektivitě kontroly*. Nejúspěšnějšími konkurenty nejsou ti, kteří pouze inovují nebo snižují náklady, ale ti, kteří si zajistí pozici proti *budoucí konkurenci*. V logice *volného trhu* není nejiracionálnější konkurentem nejefektivnější výrobce – ale ten, kdo dokáže nejlépe formovat pravidla hospodářské soutěže. To, co je odmítáno jako *selhání trhu*, je ve skutečnosti *tržní úspěch* fungující přesně tak, jak to diktují *struktury pobídek*.

Demokratická iluze: Regulace jako morální pojistný ventil

V reakci na koncentraci *tržní moci* se obránci *ekonomiky volného trhu* a dokonce i běžní aktivisté často odvolávají na *demokracii* jako na nápravnou sílu. Tvrdí se, že zatímco *trhy* mohou generovat přebytek, demokratické instituce zasáhnou prostřednictvím *regulace*, zdanění a dohledu, aby omezily zneužívání a obnovily rovnováhu. Tato víra funguje jako morální pojistný ventil, který umožňuje, aby základní předpoklady *tržní ideologie* zůstaly nedotčeny navzdory rostoucím důkazům o *strukturální nerovnosti*.

Historicky se tato víra ukázala jako neopodstatněná. *Regulace* nikdy nefungovala jako skutečná a účinná externí protiváha *tržní moci*. Vzniká v rámci stejných mocenských struktur, které *trhy* produkují. S koncentrací bohatství následuje politický vliv. Ekonomická moc se promítá do privilegovaného přístupu k tvůrcům politik, schopnosti stanovovat agendu a nepřiměřeného vlivu na veřejnou diskusi. Za těchto podmínek *regulace* nekonfrontuje *moc*, ale vyjednává s ní.

Tato dynamika je patrná ve vztahu typu „otáčivé dveře“ mezi *průmyslem* a *vládou*, kde regulátoři běžně přecházejí do lukrativních rolí v soukromém sektoru, kde dohlíží na ta samá odvětví, která dříve sami regulovali. Politická expertíza se stává neoddelitelnou

od zájmů průmyslu a regulační zajetí je normalizováno jako profesní kontinuita, nikoli jako korupce. Výsledkem není zjevné porušování zákona, ale *strukturální předpojatost* – pravidla vznikají, jsou interpretována i prosazována aktéry, jejichž zájmy směřují k *tržní dominanci*, nikoli k *veřejné kontrole*. Výsledkem není zjevná bezprávnost, ale *strukturální zkreslení*; pravidla píší, interpretují a vymáhají ti, jejichž pobídky jsou v souladu s dominancí na *trhu*, nikoli s veřejným omezením.

Lobbistické asymetrie tuto nerovnováhu dále prohlubují. Korporátní aktéři disponují obrovskými zdroji k utváření legislativy, financování think tanků (institute, které vyrábí „odborné názory“ pro politiku a veřejnou debatu), ovlivňování mediálních narativů a udržování dlouhodobého politického tlaku. Veřejný zájem je naopak roztržštěný, nedostatečně financovaný a reaktivní. *Demokratická participace* formálně přetrvává, ale její schopnost smysluplně čelit *koncentrované ekonomické moci* je překonána. Politické výsledky stále více neodrážejí *vůli lidu*, ale *organizovaný kapitál*.

Mobilita kapitálu uzavírá donucovací cyklus. Vlády, které se pokoušejí o robustní regulaci, ochranu pracovníků nebo přerozdělování, čelí věrohodným hrozbám úniku kapitálu, stažení investic nebo destabilizace měny. Tyto tlaky krotí demokratické ambice ještě před zavedením legislativy. O reformě se nediskutuje pouze na základě jejich věcných kvalit; je předem omezována *strukturální mocí odchodu*, kterou disponují tržní aktéři.

Regulační rámce proto bývají spíše reaktivní než preventivní a řeší škody až poté, co se stanou společensky neúnosnými. Jsou běžně oslabovány lobbyingem, kompromitovány právními manévry a selektivně vynucovány. I dobře míněné reformy jsou omezeny politickou proveditelností, ekonomickým tlakem a hrozbou odchodu kapitálu. Samotný *regulační proces* se stává místem *konkurence*, které zvýhodňuje aktéry se zdroji k udržení dlouhodobého vlivu.

Demokracie nestojí nad ekonomickým systémem jako nestranný arbitr. Funguje v rámci materiálních podmínek formovaných *tržními výsledky*. Když se *ekonomická moc* stává vysoce koncentrovanou, demokratické procesy tuto koncentraci spíše odrážejí, než aby ji neutralizovaly. Předpoklad, že politické mechanismy mohou spolehlivě napravit *strukturální důsledky tržní konkurence*, přehlíží skutečnost, že samotná demokracie je stále více formována silami, které má omezovat.

Past aktivistů: Reforma systému, který penalizuje reformu

Současný *politický aktivismus*, a to i ve svých nejprogresivnějších formách, často akceptuje *tržní kapitalismus* jako nezpochybnitelnou základní linii. Převládající strategií není zpochybňovat *strukturální logiku konkurence*, ale zmírňovat její excesy prostřednictvím přerozdělování, regulace, zdanění a sociálních programů. Tyto snahy jsou prezentovány jako pragmatická opatření, která mají humanizovat jinak efektivní systém.

Tento přístup implicitně zahrnuje klíčový předpoklad: *Trh* se může sám korigovat prostřednictvím vnějších zásahů a *koncentrace moci* může být po svém vzniku neutralizována. Tento předpoklad však opět ignoruje *architekturu pobídek*, která tuto koncentraci generuje. Pokud *konkurenční trhy* systematicky odměňují *dominanci*, pak se musí nápravné mechanismy fungující v rámci tohoto systému potýkat se silami, které aktivně odolávají smysluplnému omezení.

V důsledku toho se *aktivismus* obvykle zaměřuje spíše na *symptomy* než na *strukturu*. Nerovnost, firemní pochybení, zhoršování životního prostředí a vykořisťování práce jsou považovány za samostatné problémy, nikoli za vzájemně propojené výsledky jediného motivačního rámce. Každá reforma, jakkoli je v krátkodobém horizontu nezbytná, ponechává základní dynamiku nedotčenou.

Tento vzorec je patrný v regulaci životního prostředí, kde přísnější domácí normy jsou často kompenzovány outsourcingem výroby s vysokým obsahem znečištění do regionů se slabším vymáháním. Emise v rámci regulovaných jurisdikcí na papíře klesají, zatímco globální ekologické škody pokračují v nezměněné míře. Účastníci trhu se nepřizpůsobují internalizací ekologických limitů, ale přesunem škod mimo dosah regulace, čímž zachovávají ziskovost a zároveň podkopávají záměr reformy.

Ochrana pracovníků sleduje podobnou trajektorii. Zisky dosažené prostřednictvím mzdových zákonů, povinných dávek nebo kolektivního vyjednávání jsou běžně oslabovány prostřednictvím kontraktorů, subdodávek a modelů zaměstnání založených na platformách, které přesouvají riziko na pracovníky a zároveň si zachovávají manažerskou kontrolu. Formální ochrana zůstává v platnosti, ale samotný pracovní poměr je restrukturalizován tak, aby se jí vyhnul. To, co se v právu jeví jako pokrok, se v praxi rozplývá prostřednictvím restrukturalizace organizace.

Daňová reforma poskytuje další poučný příklad. Snahy o zvýšení zdanění právnických osob nebo osob s vysokými příjmy se často obcházejí finančním inženýrstvím, offshore účetnictvím a regulační arbitráží. Kapitál se reorganizuje rychleji, než politika dokáže reagovat, čímž se zdanění mění spíše v technickou překážku než ve smysluplné omezení. Výpadky příjmů se pak používají jako ospravedlnění úsporných opatření, čímž se cyklus uzavírá přesunem zátěže směrem dolů.

To vytváří cyklus neustálého zmírňování dopadů. Zavádějí se reformy, *moc* se přizpůsobuje, objevují se nové nerovnováhy a jsou vyžadovány další reformy. *Strukturální změna* zůstává nedosažitelná nikoli kvůli nedostatečnému úsilí nebo morální jasnosti, ale proto, že samotný systém se staví proti reformám, které ohrožují jeho základní logiku. Pokus o vyrovnaní výsledků v rámci systému, který odměňuje *dominanci*, je jako *léčba symptomů* a zároveň *posilování nemoci*.

Závěr: Svobodu nelze zachovat systémy, které odměňují její odstranění

Ekonomie volného trhu se prezentuje jako teorie svobody. Vyzdvihuje dobrovolnou směnu, individuální volbu a konkurenci jako efektivní mechanismy koordinace a morálních ideálů. Však tím, že abstrahuje *mocenskou dynamiku*, motivaci k přežití a kumulativní účinky výhod, zásadně zkresluje skutečné fungování *trhů* v čase. Systém je vnímán spíše jako *neutrální alokátor* než jako *konkurenční prostředí* řízené asymetrickým tlakem a kumulující se kontrolou.

Konkurence neprovádí neutralizaci *moci*, ale vybírá si ji. V prostředích, kde úspěch určuje přístup ke zdrojům, bezpečnosti a vlivu, jsou racionální aktéři motivováni k udržení výhod, eliminaci hrozeb a formování pravidel účasti. Toto chování není zkreslením vnuceným logice *trhu*, ale jejím vyjádřením. Výsledkem je systém, ve kterém se svoboda stává stále asymetričtější – rozšiřuje se pro ty, kteří si upevňují kontrolu, a omezuje se těm, kteří kontrolu nemají.

Tato jedinečná realita je často zastíněna opakující se a hluboce zakořeněnou obhajobou v rámci doktríny *volného trhu*. Když jsou teoretici a analytici konfrontováni s důkazy o škodlivosti, nestabilitě nebo nerovnosti, běžně přesměrovávají pozornost k regulačním zásahům. Izolované nebo jen selektivně vybrané příklady vládních intervencí – často prezentované jako demokraticky motivované – jsou předkládány jako důkaz, že *trhy* by jinak fungovaly optimálně, pokud by nebyly narušeny. Analýza obvykle zůstává povrchní, zaměřuje se na okamžité nebo lokalizované účinky a ignoruje širší *systémovou dynamiku*. I když má taková kritika omezenou legitimitu, působí v rámci nápadné asymetrie – na *regulační opatření* je aplikována vyčerpávající kontrola, zatímco *strukturální chování* samotných *trhů* se předpokládá jako čisté, samoopravitelné a neschopné selhání.

Tato selektivní analýza se rovná formě popírání. *Dynamika trhu* je považována za základní linii morální a funkční integrity, zatímco intervence je implicitně považována za viníka. Možnost, že samotné *konkurenční pobídky* generují *nestabilitu*, *nátlak* a *koncentraci moci*, je zřídka zkoumána. Místo toho jsou tržní výsledky naturalizovány a jejich důsledky přeformulovány jako nešťastné, ale nezbytné – zatímco jakýkoli pokus o jejich změnu je vnímán jako zkreslení nebo arogance.

Tento klam lze objasnit analogií. Představte si bojiště, kde je násilí války – kulky, výbuchy a oběti – popisováno jako Boží čin, nevyhnutelný projev samotné přírody. Jakýkoli pokus o regulaci zbraní, omezování bojovníků nebo ochranu civilistů je odsuzován jako umělý zásah do čistoty konfliktu. Ničení je považováno za posvátné, zatímco omezování je považováno za svatokrádež. Přesně takto *tržní fundamentalismus* rámuje ekonomické výsledky – distribuce je posvěcena jako přirozená a spravedlivá, zatímco intervence je vykreslena jako nelegitimní porušení jinak morálního řádu.

To vede ke konečné orwellovské inverzi. *Trhy* slibují *svobodu*, ale zároveň vytváří *hierarchii*. Oslavují *konkurenci*, ale zároveň odměňují *konsolidaci*. Výsledky prezentují jako *meritokratické*, přitom systematicky zvýhodňují ty, kteří mají možnost ovlivňovat samotné podmínky směny. Jakýkoli ekonomický systém, jenž pojímá *svobodu* bez

ohledu na *mocenské vztahy*, nevyhnutelně poskytne prostor k ničení svobody samotné. Dokud nebude tento rozpor řešen na úrovni *struktury*, nikoli *symptomů*, budou apely na *tržní svobodu* i nadále zakrývat síly, které ji tiše a předvídatelně narušují.